

Свешнікова М. С.,

аспірантка відділу фінансових ринків та фінансових послуг
Науково-дослідного фінансового інституту
при Міністерстві фінансів України

ВИМОГИ ДО МІНІМАЛЬНОГО ОБСЯГУ КАПІТАЛУ БАНКІВ

У червні 2004 р. Базельський Комітет з банківського нагляду опублікував Угоду “Basel II: Міжнародні стандарти виміру капіталу”. Угода розглядає проблеми визначення достатності банківського капіталу, а також методи розрахунку необхідної величини капіталу для покриття ризиків: кредитного, ринкового та операційного.

Нова редакція містить досить істотні зміни і доповнення до аналогічної Угоди 1988 р. З урахуванням публікацій в період з 1988 р. у додаткових матеріалах з окремих видів ризиків (у тому числі з ринкових ризиків – у 1996 р., з операційних ризиків – у лютому 2003 р. і з процентних ризиків – у вересні 2003 р.) зазначені зміни стосуються в основному кредитного і операційного ризиків. Крім того, розширено і виділено в окремий розділ блок питань банківського нагляду, а також додано розділ “ринкова дисципліна”, який встановлює стандарти щодо розкриття інформації.

Найбільша увага в Угоді Basel II приділяється вимогам до визначення мінімального обсягу капіталу банку з метою управління кредитними, ринковими і операційними ризиками. При цьому перед характеристикою підходів обговорюються поняття достатності капіталу й ризикових активів банку, а також питання переходу до принципово нових, порівняно з Угодою 1998 р., методів оцінки ризиків.

Основні положення про оцінку достатності капіталу, розглянутого як сукупність двох складових (капіталу 1-го і 2-го рівнів), запропонованих в Угоді 1988 р. й уточнених у прес-релізі “Інструменти, що включаються в капітал 1-го рівня” від 27 жовтня 1998 р., у цілому залишаються незмінними.

Банки, що використовують підхід IRB (internal ratings-based), скорочують капітал на величину очікуваних втрат:

- стосовно сек’юрітизації ризиків потенційних збитків і ризиків, оцінених методом PD/LGD (probability of default / loss given default) за акціями, очікувані втрати віднімаються з капіталу.
- для інших класів активів величина резервів порівнюється із загальною величиною очікуваних втрат, яка розраховується в межах підходу IRB. Якщо загальна кількість очікуваних втрат перевищує загальну величину резервів, то банки мають відняти виникаючу різницю із свого капіталу. Відвернення розраховуються стандартно для всіх коригувань капіталу – на рівні 50 % від капіталу 1-го рівня і 50 % – від капіталу 2-го рівня. Якщо величина очікуваних втрат менше, ніж загальна величина резервів, то банки можуть включити виникаючу різницю в капітал 2-го рівня в обсязі, що не перевищує 0,6 % від кредитних активів, зважених на відповідні коефіцієнти ризику.

При цьому в межах стандартизованого підходу зберігається положення про включення загальних резервів у капітал 2-го рівня з лімітом у розмірі 1,25 % від активів, зважених на ризик.

Також зберігається обмеження на величину капіталу 2-го рівня у розмірі не більше 100 % від величини капіталу 1-го рівня.

Загальна величина ризикових активів визначається сумою відповідних показників за видами ризиків, у тому числі:

- за кредитним ризиком, розрахованим відповідно до Угоди 1988 р.;
- за ринковим і операційним ризиком, розрахованим шляхом множення відповідних вимог до капіталу на 12,5 (тобто на зворотну величину до мінімального коефіцієнта покриття ризику капіталом, який дорівнює 8 %).

Комітет припускає перегляд кількісних параметрів до моменту впровадження Угоди. При цьому, можливо, буде додано коригувальний множник для збереження агрегованого рівня вимог до мінімального капіталу.

З урахуванням якісної відмінності підходів нової Угоди для банків, що обирають методи IRB і АМА (advanced measurement approaches), Комітет передбачає спеціальну програму переходу на основі наведених коригувальних множників (таблиця).

Таблиця

Коригувальні множники для різних методів оцінки ризиків

Показник	з 01.01.06	з 01.01.07	з 01.01.08	з 01.01.09
Основний підхід IRB	паралельний розрахунок	95 %	90 %	80 %
Удосконалені підходи IRB для кредитного і/або АМА для операційного ризику	паралельний розрахунок або вивчення впливів	паралельний розрахунок	90 %	80 %

Розраховано автором.

Отже, мінімальний рівень капіталу визначається як 8 % від величини активів, зважених на ризик, збільшені на суму відрахувань з капіталів 1-го і 2-го рівнів, здійснених відповідно до вимог Угоди, скорочені на величину загальних резервів, врахованих у капіталі 2-го рівня, і помножені на коригувальний множник для банків, які застосовують підходи IRB/АМА.

У цілому Комітет декларує і рекомендує наглядовим органам гнучкий і обережний підхід до регулювання капіталу для банків, що переходять на використання підходів IRB для кредитного ризику і/або АМА для операційного ризику.

Як впливає з викладеного, для розрахунку вимог до капіталу за кредитним ризиком Угода пропонує два альтернативних підходи: стандартизований підхід і підхід, заснований на внутрішніх рейтингах (IRB). Вибір підходу здійснюється банком з огляду на його ступінь схильності до кредитного ризику – обсягу і складності операцій. При цьому у випадку вибору підходу IRB параметри моделі оцінки ризику мають бути погоджені з регулятором.

Комітет позиціонує підхід IRB як чуттєвіший до ризику і рекомендує його для великих банків — активних учасників міжнародного ринку.

У рамках стандартизованого підходу щодо оцінки кредитного ризику пропонується подвійна шкала:

- на кількісному рівні ризик оцінюється у формі величини активів, зважених на ризик, і відповідної величини капіталу;
- на якісному рівні, а також з метою детального аналізу пропонується використовувати зовнішні кредитні рейтинги, наприклад, рейтинги Standard & Poor's, наведені в Угоді.

Незважаючи на той факт, що стандартизований підхід в цілому відповідає Угоді 1988 р., з певних аспектів Комітетом пропонується доповнення і роз'яснення, у тому числі стосовно оцінки можливих втрат, сек'юритизації і формування спеціальних резервів.

Як альтернативний варіант банки, що одержали дозвіл наглядового органа використовувати підхід IRB, можуть спиратися на свої внутрішні рейтинги при оцінці ризику і визначенні вимог до капіталу.

Підхід IRB використовується для визначення двох характеристик ризику: величини очікуваних втрат (expected losses, EL), які, як зазначалося, безпосередньо віднімаються з резервів і/або капіталу, і несподіваних втрат (unexpected losses, UL), на підставі яких визначається величина необхідного для покриття ризику капіталу.

Угода розглядає оцінку ризику і капіталу в розрізі трьох параметрів:

1. Так звані основні компоненти ризику: ймовірність дефолту, частка втрат під час дефолту, величина втрат під час дефолту і термін до погашення.

Такий набір компонентів, на думку Комітету, дає повну характеристику ризику, на який наражається банк.

Значення компонентів можуть розраховуватися індивідуально за окремими операціями або за групами операцій. Крім того, у деяких випадках для оцінки одного або декількох компонентів ризику передбачено вимогу використання оцінки наглядового органа.

2. Функція ризику, на підставі якої компоненти ризику перетворюються в необхідну величину капіталу. Така функція може задаватися формулою або ваговими коефіцієнтами, що відповідають якісним характеристикам активів.

3. Мінімальні вимоги до капіталу, індивідуальні за категоріями інструментів.

Загальна модель IRB, по суті, розпадається на групи моделей за категоріями інструментів (ризиків):

- Індивідуальний аналіз позичальників і операцій. Тут банкам знову пропонуються два альтернативних варіанти:
 - а) базовий підхід, при якому ймовірність дефолту оцінюється банком індивідуально, а інші приймаються за рекомендацією наглядового органа;
 - б) удосконалений підхід, при якому значення всіх компонентів ризику оцінюються банком самостійно. У рамках даної категорії інструментів окремо виділяються так звані спеціальні класи заборгованості:

проектне фінансування, цільове фінансування, короткострокове фінансування торговельних операцій, фінансування прибуткової нерухомості і фінансування нерухомості з нестабільною прибутковістю, за якими передбачені специфічні підходи до оцінки ризиків.

- Стосовно роздрібних ризиків передбачено портфельний підхід, у рамках якого ризик оцінюється за групами позичальників.
- Стосовно акцій розглянуто два підходи: ринковий підхід на основі простої оцінки ризиків або внутрішніх моделей аналізу ринку і підхід на основі оцінки ризику за допомогою показників ймовірності дефолту і частки втрат під час дефолту, по суті близький до IRB для боргових інструментів.
- Стосовно придбаної дебіторської заборгованості в рамках підходу IRB покриття капіталом передбачено як для ризику дефолту, так і для ризику реструктуризації заборгованості (dilution risk).

Для кожної категорії активів детально описується розрахунок очікуваних і несподіваних втрат, а також метод визначення різниці між величиною очікуваних втрат і резервами. Окремо розглядається метод, відповідно до якого різні види резервів і очікувані втрати мають бути або включені в достатній обсяг капіталу банку або вилучені з нього.

Комітет формулює мінімальні вимоги до формування і застосування моделі оцінки ризику IRB для її використання з метою Угоди. Вимоги розділені на 12 груп:

- a) структура мінімальних вимог;
- b) відповідність банку мінімальним вимогам;
- c) модель рейтингової системи;
- d) функціонування рейтингової системи;
- e) корпоративне управління;
- f) використання внутрішніх рейтингів;
- g) кількісна оцінка ризиків;
- h) ратифікація внутрішніх оцінок;
- i) оцінка частки і величини втрат під час дефолту наглядовими органами;
- j) вимоги до обліку лізингу;
- k) розрахунок коефіцієнтів покриття ризиків капіталом для ризиків за акціями;
- l) вимоги до розкриття інформації.

Окремо розглядається оцінка кредитного ризику при використанні програм сек'юритизації активів.

Для оцінки ризиків за сек'юритизованими активами банками здійснюється вибір між стандартизованим підходом, у рамках якого для даної категорії інструментів запропоновано спеціальні вагові коефіцієнти, і підходом IRB.

В Угоді також розглядаються вимоги до капіталу за операційними ризиками.

Комітет дає визначення операційного ризику як ризику втрат, що стали результатом неадекватних або неефективних внутрішніх процесів, дій людей

і технічних систем або зовнішніх подій. Таке визначення включає до складу операційних ризиків юридичний ризик (у тому числі ризик штрафів, стягнень з боку наглядових органів, а також ризики за комерційними договірними відносинами), але не охоплює стратегічний ризик і ризик втрати репутації.

Угода передбачає три альтернативних підходи оцінки операційного ризику:

- 1) підхід базових показників;
- 2) стандартизований підхід;
- 3) підходи удосконаленого вимірювання ризику.

Як і щодо кредитного ризику банк вибирає підхід на свій розсуд, причому при виконанні визначених умов допускаються комбіновані варіанти. Для стандартизованого підходу і підходу удосконаленого вимірювання Угодою встановлені кваліфікаційні критерії, тобто мінімальні вимоги, за умови відповідності яким системи управління операційними ризиками, внутрішня оцінка ризику може бути визнана адекватною. При цьому перехід до простішого підходу без згоди наглядового органу заборонено.

Банкам, що беруть активну участь у міжнародних операціях, а також банкам зі значним рівнем операційного ризику (через специфіку діяльності) рекомендується застосовувати складніший варіант, ніж підхід базових показників.

Банки, що використовують підхід базових показників, повинні мати у своєму розпорядженні достатній капітал у розмірі 15 % від річного валового прибутку (розрахованому за середнім арифметичним з позитивних значень за останні три роки).

У межах *стандартизованого підходу* вимоги до капіталу розглядаються за аналогічною, але детальнішою схемою. Банківська діяльність поділяється на 8 бізнес-складових, за кожною з яких окремо визначається річний валовий прибуток (також за середнім арифметичним з позитивних значень за останні три роки), що збільшується на такі коефіцієнти покриття капіталом: корпоративний бізнес – 18 %; торговельні операції – 18 %; роздрібний бізнес – 12 %; комерційне кредитування – 15 %; платежі і розрахунки – 18 %; послуги агентів – 15 %; управління активами – 12 %; роздрібні брокерські операції – 12 %.

На розсуд банків за узгодженням з наглядовими органами пропонується також *альтернативний стандартизований підхід*, при якому для операцій роздрібного і комерційного кредитування при оцінці необхідного обсягу капіталу показник валового прибутку замінюється на величину кредитного портфеля (без коригування на величину створених резервів і зважування на коефіцієнти ризику за середнім значенням за 3 роки), помноженого на 0,035.

Важливим нововведенням Basel II є можливість ширшого використання оцінок рівня банківських ризиків, заснованих на внутрішніх (власних) моделях і методиках. Разом з цим Комітет пропонує набір мінімальних вимог, призначених для вимірювання повноти внутрішніх оцінок ризиків. Вимоги встановлюються на концептуальному і якісному рівнях, оскільки Комітет

не ставить за мету визначати форму й операційні деталі управління ризиками, що мають місце в банках.

Нова редакція Угоди пропонує набір можливостей для визначення вимог до розміру капіталу для покриття кредитного й операційного ризиків, що дають змогу банкам і органам національного нагляду вибирати підходи, які більшою мірою відповідають їх операціям і національній ринковій інфраструктурі фінансового сектора.

Необхідно зазначити, що Угода передбачає лише мінімальні рівні капіталу для банків – активних учасників міжнародних ринків. Національні органи нагляду можуть встановлювати вищі рівні мінімального розміру капіталу. До того ж, вони можуть вводити додаткові норми оцінки достатності капіталу банків, зважаючи на те, що Угода Basel II чутливіша до ризиків, ніж Угода 1988 р., банкам і регуляторам країн з високими загальноекономічними і банківськими ризиками рекомендується підтримувати вищий рівень капіталу, ніж встановлений Угодою мінімум.

Підходи, закріплені в Угоді Basel II, дадуть змогу зміцнити світову банківську систему і стимулюватимуть банки до удосконалення процесу ризик-менеджменту. Але, можливо, надмірна кількість і деталізованість правил ускладнять застосування Угоди Basel II як органами банківського нагляду, так і банками. Беручи до уваги тенденцію до зниження достатності капіталу для банківської системи, подібна вимога може виявитися заважкою для більшості українських банків.

На сьогодні банки не мають необхідної бази даних для розрахунку численних кількісних і якісних показників, до кінця не розуміючи певні вимоги нових методик.

Література

1. Матеріали Східноєвропейського форуму з ризик-менеджменту. – 2004. – Квітень.
2. Матеріали семінару TACIS “Фінансова стабільність”. – М., 2004. – Вересень.
3. Consultative Document. Overview of The New Basel Capital Accord. – Basel Committee on Banking Supervision, 2004.
4. Матеріали семінару. – Базель. – 2. Історія та вступне слово. – ING Institutional & Government Advisory, 2005.